

Ook omtrent de vermelde bitsigheid tussen het VVI (Verbond der Verplegingsinstellingen) en het Rode Kruis vraagt een nieuwsgierige ziel zich af hoe die moeizame relatie geëvolueerd is. Verder miste ik hier en daar een tegenstem. Het verhaal vertrekt, enkele naoorlogse getuigenissen van Joodse ondergedoken kinderen buiten beschouwing gelaten, telkens vanuit het standpunt van de zusters. Dat is precies de grote verdienste van deze publicatie, maar het ware niettemin interessant geweest om wat beschreven staat in de kloosterkronieken te confronteren met de ervaringen van hen die op de hulp van de zusters waren aangewezen: de leerlingen, wezen, (psychiatrische) patiënten, enzovoorts.

Die puntjes van kritiek zijn verwaarloosbaar wanneer we het werk als geheel beschouwen. In 150 pagina's wordt op basis van gedegen onderzoek in kloosterkronieken, dagboeken en brieven uit talrijke congregatiearchieven een veelzijdig beeld geschetst van het kloosterleven tijdens de Tweede Wereldoorlog. Dat is een verdienstelijke prestatie want de afwezigheid van grootschalig onderzoek naar het vrouwelijke kloosterleven tijdens de oorlog wierp de auteurs nagenoeg volledig terug op de bronnen. Niettegenstaande de thematiek zware of beladen materie zou doen vermoeden, is het een luchtig en uiterst vlot geschreven boek geworden, dat ook visueel aantrekkelijk is met voldoende foto's. De bevindingen die de historici uit het bronnenonderzoek afleiden, worden voortdurend afgewisseld met concrete voorbeelden en intrigerende cases. De rode draad doorheen het boek wordt bovendien vaak geflankeerd door ruimere expertise van de wetenschappers over verschillende aspecten uit de religieuze geschiedenis en aanverwante domeinen. Voor 'leken' in het historisch metier biedt deze publiekpublicatie boeiende lectuur over een groep uit de samenleving die in de vergetelheid was geraakt. Voor onderzoekers effent ze, weliswaar tussen de regels door, het pad naar verder onderzoek. De rubriek 'Verantwoording' toont de weg naar enkele hiaten

in de historiografie – al blijft het spijtig dat een volwaardig voetnotenapparaat ontbreekt.

Aline Thomas

RUDI VAN DOORSLAER

Nekschot. Oorlog, geweld en bevrijding in Tongeren

Gorredijk, Sterck & De Vreese, 2021, 176 p.

Op 9 september 1944 executeerde een groep partizanen in Tongeren zonder vorm van proces vijf collaborateurs. De vijf terechtgestelden – onder wie een schepen, de stadssecretaris en een politiecommissaris – waren alle vooraanstaande personen in de lokale gemeenschap. In 1951 moesten acht partizanen zich voor deze feiten verantwoorden voor de krijgsraad van Antwerpen. Ze gingen alle acht vrijuit, een vonnis dat het Krijgshof van Brussel in 1952 in hoger beroep bevestigde. Deze feiten – en andere gelijkaardige verhalen uit de bevrijdingsperiode – vormden decennialang een voedingsbodem voor een stereotiepe negatieve beeldvorming van een verzet dat “tijdens de dolle bevrijdingsdagen als cowboys in een westernfilm tekeering”⁶. De straatrepressie is een onderwerp waarover vandaag nog veel vragen onbeantwoord blijven, of het nu gaat over de juiste omvang van het fenomeen – het aantal slachtoffers – of over de rol van het verzet hierin.

Nekschot focust op de individuele betrokkenen bij het drama in Tongeren en ontrolt deze geschiedenis van dag tot dag, zelfs van uur tot uur. Een microgeschiedenis dus, die een aanzet wil geven tot “een nieuwe sociale geschiedenis van collaboratie en verzet”⁷. Hiermee speelt Rudi Van Doorslaer in op een recente historiografische evolutie naar de lokale verzetsstudie die een meer volledige en genuanceerde verzetsgeschiedenis kan vertellen vanuit de specifieke leefwereld van de betrokkenen. Het doel van *Nekschot* is niet om een moreel oordeel te vellen over wat er in Tongeren gebeurde, maar om aan de hand van deze casus op zoek te gaan naar de wortels van de geweldexplosie in de regio Zuid-Limburg

6. WIM MEYERS EN FRANS SELLESLAGH, *De vijand te lijf. De Belgen in het verzet*, Antwerpen-Amsterdam, 1984, p. 123.

7. RUDI VAN DOORSLAER, *Nekschot. Oorlog, geweld en bevrijding in Tongeren*, Gorredijk, 2021, p. 15.

tijdens het laatste bezettingsjaar. De strijd tussen het verzet en de bezetter en collaborerende bewegingen mondde hier in de zomer van 1944 haast uit in een burgeroorlog⁸. De bevrijdingsmoorden worden dan ook vrijwel altijd gekaderd in afrekeningen tussen verzetsmensen en collaborateurs, wit tegen zwart, als verlengstukken van de bijna-burgeroorlog⁹.

Van Doorslaer overstijgt dit schema door verbinding te maken met de sociale toestand tijdens de bezetting. Hij gebruikt hiervoor de woorden van de openbaar aanklager Jacques Maes, die in zijn pleidooi in het proces van 1951 de partizanen beschreef als “geestelijke dompelaars die handelen uit sociale minderwaardigheidscomplexen”¹⁰. Dit brengt de auteur tot de vraag of “die partizanen [...] de meest radicale exponenten zijn van een veel diepere sociale malaise en maatschappelijke ontwrichting? Dat de ‘zwarten’ de nieuwe elite verpersoonlijken, die zij vanuit hun ervaring in het dagelijks leven verantwoordelijk stellen voor die sociale catastrofe?”¹¹. Net zoals José Gotovitch reeds in 1971 sociale strijd identificeerde als een motor van verzet (naast antifascisme en patriottisme), ziet Van Doorslaer hier de executie in Tongeren in de eerste plaats als “een signaal van ‘sociale revolutie’”¹². Bredere overwegingen van politieke of ideologische aard waren daarbij volgens Van Doorslaer minder belangrijk, of dienden slechts als verklaring achteraf¹³. Dit is een essentiële toevoeging aan het gelimiteerde militaire en politieke verhaal dat doorgaans verteld wordt over de bevrijdingsperiode, en bij uitbreiding de hele bezettingsperiode. De auteur benadrukt bovendien dat het vooral de wijze was waarop die nieuwe elite tussenkwam in de voed-

selproductie en -distributie en in de tewerkstelling die leidde tot een veralgemeende onvrede¹⁴. In de verzetshistoriografie komt de impact van dit sociaal-economische aspect van het bezettingsregime nog onvoldoende aan bod.

Van Doorslaer baseert zich voor deze geschiedenis vooral op getuigenverklaringen uit het proces in 1951, op een interview dat hij in 1976 zelf afnam met één van de hoofdrolspelers en op autobiografieën die de partizanen na de bevrijding schreven op vraag van de leiding van de Communistische Partij. Deze autobiografieën acht hij “bijzonder waardevol” want “in regel waarheidsgetrouw: de partij beliegt men niet”¹⁵. Een opmerkelijke evaluatie van deze bron, die in schril contrast staat met de kritische houding die de auteur aanneemt tegenover de vaak tegenstrijdige getuigenverklaringen op het proces. Toch laat de auteur zoveel mogelijk getuigen aan het woord, iets wat de leesbaarheid van de tekst niet ten goede komt. De auteur erkent dit en stelt dat “precies het weergeven van die veelheid aan fragmentarische getuigenissen noodzakelijk [is] om de realiteit te schetsen van die chaotische uren en dagen in Tongeren”¹⁶. Niet alleen bevat de tekst hierdoor een overvloed aan namen – voor bepaalde personen wordt bovendien afwisselend hun echte naam en schuilnaam gebruikt – maar verspringt ook de chronologie telkens wanneer het bezettingsparcours van een nieuw personage geschetst wordt. *Nekschot* zit wat betreft structuur en stijl gewrongen tussen een publieksboek en een academische bijdrage. De eerste 158 bladzijden van het boek nemen de vorm aan van een spannende oorlogsroman, echter te vaak onderbroken door contextinformatie en bronverwijzingen die thuis-

8. JAN LAPLASE EN KAROLIEN STEEN, “Het verzet gewogen: een kwantitatieve analyse van politieke aanslagen en sabotages in België, 1940-1944”, *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 15, 2005, p. 227-262, aldaar p. 249.

9. RUDI VAN DOORSLAER, *Nekschot...*, p. 159.

10. *Idem*, p. 159.

11. *Idem*, p. 160.

12. JULES GÉRARD-LBOIS EN JOSÉ GOTOVITCH, *L’an 40, la Belgique occupée*, Bruxelles, 1971, p. 386; Rudi Van Doorslaer, *Nekschot...*, p. 167.

13. RUDI VAN DOORSLAER, *Nekschot...*, p. 168.

14. *Idem*, p. 166.

15. *Idem*, p. 26 en p. 99.

16. *Idem*, p. 14.

horen in voet- of eindnoten. In het laatste hoofdstuk, de epiloog, komt de auteur tot zijn analyse en vindt de lezer de echte waarde van dit boek: het bevrijdt deze dramatische geschiedenis uit het isolement van de wit-zwar tegenstelling en plaatst haar middenin de chaotische realiteit van een bezetting die niet alleen politieke, maar ook sociale verhoudingen ontworchtte. Tegelijk is *Nekschot* hopelijk een aanzet tot verder onderzoek naar de bevrijdingsperiode, onderzoek dat antwoorden kan bieden op vragen en mythes die ongetwijfeld nog heersen binnen verschillende lokale gemeenschappen in heel België.

Michèle Corthals

GUY COPPIETERS

De Belgische kolenslag, 1944-1951. Het mirakel dat er geen was (Studies in Belgian History – 10) Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2021, 562 p.

Cet ouvrage est extrait d'une thèse de doctorat: «L'Etat, un mauvais industriel». *De strijd om het Belgische steenkoolbeleid (1901-1951)* (VUB 2017, dir. P. Scholliers et M. Van der Eycken). Il s'agit incontestablement de la plus importante étude historique sur l'économie charbonnière de ce pays.

Le titre annonce clairement l'hypothèse de base de l'auteur, développée systématiquement de manière chronologique. Après une introduction historique, y compris la situation de l'industrie charbonnière durant l'occupation nazie, Guy Coppieters nous offre cette solide étude analytique qui considère l'économie politique charbonnière à l'issue du conflit jusqu'aux prémices de la CECA.

Comme archiviste, il a eu accès directement aux richesses documentaires des archives nationales (Administration des mines, fonds ministériels, fonds personnels...), mais aussi aux fonds d'archives privées (AMSAB, Archives libérales, KADOC, IHOES, IEV, SAICOM...) et étrangères qui constituent une impressionnante base documentaire utilisée systématiquement, longuement, parfois très longuement, mais qui offre au lecteur la garantie d'avoir accès aux sources essentielles concernant l'étude proposée.

A la libération du pays la production charbonnière chute en raison du véritable exode d'un quart des mineurs, les abatteurs en particulier. La situation est dramatique: la guerre continue et si les usines n'ont pas été endommagées comme en 1918, les moyens de communication sont dévastés. Le redressement du pays, l'approvisionnement de la population exigent l'augmentation rapide de la production. Ce sera le leitmotiv des gouvernements d'union nationale dirigés par Achille Van Acker (1945-1946), par ailleurs ministre du «Charbon». Ce dernier entame «la bataille du charbon», en appelle à la fierté du mineur, citoyen d'honneur de la nation, présenté à l'égal du soldat. Il a l'appui de l'ensemble des forces politiques, du patronat, de l'autorité militaire alliée (SHAEF), mais suscite l'inquiétude des mineurs par son «statut du mineur» qui garantit un certain nombre d'améliorations de la condition salariale et sociale, mais surtout «la mobilisation civile», un encadrement, accompagnés de sanctions rejetées par le «Syndicat unique» des mineurs (SU-communiste). L'enjeu économique et social se double d'un enjeu politique, celui de l'influence communiste (23 sièges de députés + quatorze de sénateurs en 1946). En février-mars 1945, des grèves encouragées par le SU touchent principalement les bassins wallons sans résultat. Il s'agit du deuxième échec du PC après le désarmement de la résistance en novembre 1944.

Cependant le rapport de force est inégal, le gouvernement a le soutien du SHAEF, de la Fédération charbonnière (FEDECHAR), mais au-delà de sa communication énergique, n'a pas grand-chose à proposer de manière plus durable. L'Administration des mines est faible, les cabinets ministériels le sont également. Surtout face à FEDECHAR qui pour l'occasion se centralise et se renforce. Les partis politiques n'ont pas de vision plus précise pour l'avenir charbonnier sinon augmenter la production et maintenir les prix, sauf que le PC dépose une proposition de loi de nationalisation, entraînant une contreproposition socialiste, moins étatiste que sa concurrente. Elle est rejetée par les autres partis et FEDECHAR. Les propositions de restructuration et de rationalisation du sec-